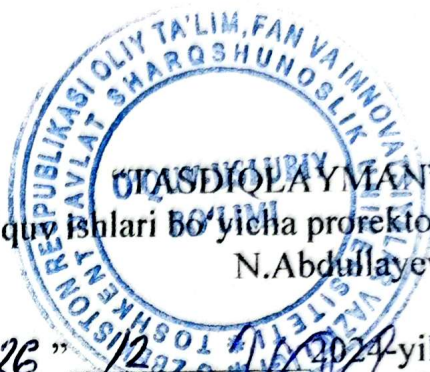

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT SHARQSHUNOSLIK UNIVERSITETI

"TASDIQLAYMAN"
O'quv ishlari bo'yicha prorektor
N. Abdullayev
"26" 12 2024-yil.

60230300– Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik (sharq tillar (arab)
bo'yicha) ta'lim yo'nalishi bitiruvchilari uchun mutaxassislik fanlaridan

Bilim sohasi:	200000-San'at va gumanitar fanlar
Ta'lim sohasi:	230000- Tillar
Ta'lim yo'nalishi:	60230300- Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik (sharq tillari bo'yicha)

YAKUNIY DAVLAT ATTESTATSIYASI
DASTURI

Toshkent- 2024

Ushbu dastur O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2024-yil 13-dekabrda "Oliy va kasbiy ta'lim tashkilotlari bitiruvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 836-son qarori 1-ilovasi bilan tasdiqlangan "Oliy ta'lim tashkilotlari bitiruvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasini o'tkazish tartibi to'g'risida"gi NIZOMga asosan ishlab chiqildi.

Tuzuvchilar:

Sodiqov Q.P. – Turkshunoslik oliy maktabi professori, f.f.d.
To'xliyev B. – Turkshunoslik oliy maktabi professori, f.f.d.
Eshmuhamedova M. – Turkshunoslik oliy maktabi dotsenti, f.f.n.
Sadullayeva N. – Arabshunoslik oliy maktabi katta o'qituvchisi

Taqrizchilar:

Alimuxamedov R.A. – Turkshunoslik oliy maktabi professori, f.f.d.
Madaliyeva O.R. – O'zR FASHI katta ilmiy xodimi, PhD.

Dastur Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti Kengashining 2024-yil 26-dekabr 5-sonli majlisida muhokama qilingan va tasdiqlangan.

KIRISH

Mazkur dastur 60230300– Matnshunoslik va adabiy manbashunoslik (sharq tillar (arab) bo'yicha) yo'nalishi bitiruvchilarining to'rt yil mobaynida ixtisoslik fanlarini o'qib o'zlashtirganlik darajasini aniqlash uchun o'tkaziladigan Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovlari bo'yicha ishlab chiqilgan.

Umumkasbiy va ixtisoslik fanlaridan Yakuniy davlat attestatsiyasi quyidagi tur topshiriqlarni o'z ichiga oladi:

- I. Mutaxassislik fanlaridan sinov (nazariy) – 25 ball;
- II. Mutaxassislik fanlaridan sinov (amaliy) – 25 ball;
- III. Sharq tilidan ona tiliga tarjima – 25 ball;
- IV. Ona tilidan sharq tiliga tarjima – 25 ball.

100 ballik baholash mezonlari dastur nihoyasida keltiriladi.

I. MUTAXASSISLIK FANLARIDAN SINOV (NAZARIY)

Mutaxassislik fanklaridan attestatsiya yozma sinovlari “O'zbek adabiyoti tarixi”, “Turkiy yozma yodgorliklar tili” fanlaridan savollarni qamrab olgan. Ushbu qism bo'yicha quyidagi savollar tavsiya qilinadi:

1. “Shajarai turk” tarixiy-badiiy asar sifatida.
2. “Xamsa” va xamsachilik an'analari haqida.
3. “Muhokamat ul-lug'atayn” asarining ilmiy-filologik ahamiyati.
4. Ogahiy – tarjimon.
5. O'zbek tili tarixini davrlashtirish masalasi.
6. Qadimgi yozma yodgorliklar tilida kelishik kategoriyasi.
7. Qadimgi turkiy tilda ko'plik va uning ifodalanishi.
8. Mahmud Koshg'ariyning “Devonu lug'oti-t-turk” asari tilshunoslikning muxim yodgorligi sifatida.
9. Ogahiy ijodi.
10. Ogahiy she'riyati.
11. Qadimgi yozma yodgorliklar tilida son turkumi va uning ifodalanishi.
12. Qadimgi yozma yodgorliklar tilida o'tgan zamon va uning ifodalanishi.
13. Qadimgi turkiy tilda otlarning yasalishi masalasi.
14. Uvaysiy lirikasi
15. Alisher Navoiy – ruboiy ustasi.
16. Alisher Navoiyning ilmiy merosi.
17. Alisher Navoiyning “Muhokmatu-l-lug'otayn” asari: Navoiyning o'zbek tilshunosligi tarixidagi xizmatlari.
18. Mahmud Koshg'ariyning “Devonu lug'oti-t-turk” asari tilshunoslikning muxim yodgorligi sifatida.
19. Qadimgi turkiy tilda bog'lovchilar.
20. Tarixiy morfema va uning muhim xususiyatlari.

II. MUTAXASSISLIK FANLARIDAN SINOV (AMALIY)

1. Turkiy tillar tarixi, o'zbek adabiy tili tarixini o'rganish sohasida turkshunoslik va tilshunoslik oldida turgan vazifalarini yechish yo'l-yo'riqlarini tushuntiring.
2. XVII-XIX asrlarda ijod etgan adiblar va adabiyot ahlari, ularning adabiy til tarixi takomiliga qo'shgan ulushini misollar orqali dalillang.
3. "Chig'atoy turkiysi"da bitilgan rasmiy yorliqlar va diplomatik hujjatlar hamda ularning uslubini misollar bilan yoritng.
4. Navoiyning "Muhokamatu-l-lug'atayn" asarida qaysi til sathlari haqida gapirilgan, misollar bilan dalillang.
5. O'zbek tili tarixida undoshlar tizimida yuz bergan o'zgarishlar nima sababdan bo'lganini yoritng.
6. Mahmud Zamaxshariyning "Muqaddamatu-l-adab" asariga kiritilgan turkiy so'zlik va asarning til tarixida tutgan o'rni nimalardan iborat ekanini misollar bilan sharhlang.
7. Jadid adabiyotining tarix sahnasidagi faoliyatini misollar orqali yoritng.
8. So'fi ollayor yashagan davrda adabiy muhit va u davrda uning asarlarining tutgan o'rni haqida fikrlar keltiring.
9. Mutrubiyning tazkiralarning boshqa tazkiralardan qaysi jihatlari bilan farq qilishini dalillang.
10. Abulg'oziy Bahodurxon yashagan davr adabiy muhiti va unda shoir asarlarining tutgan o'rni nimalardan iborat ekanini misollar bilan yoritng.
11. Husayn Boyqaroning ham shoh, ham, shoir sifatidagi faoliyati qanday kechgan?
12. Bitiglarning tuzilishi, ularning g'oyaviy-badiiy xususiyatlarini misollar bilan dalillang.
13. Nodira ijodida hijron mavzusi qanday yoritilgan.
14. "Xamsa" va xamsachilik an'analari haqida misollar bilan gapirib bering.
15. Xalq og'zaki ijodida Alisher Navoiy siymosining aks etishi.
16. "Farhod va Shirin"ning obrazlar tizimi haqida gapiring.
17. "Layli va Majnun"da majoziy a ilohiy ishq talqini qanday berilgan?
18. Ilmiy va adabiy uslublar sinkretizmi masalasini misollar bilan yoritng.
19. Epistolyar janr masalasini misollar bilan yoritng.
20. Diniy-falsafiy asarlar va ularning uslubi haqida o'z fikrlaringizni yoritng.

III. SHARQ TILIDAN ONA TILIGA TARJIMA (800-1000 b.b.)

(Arab tilidan o'zbek tiliga tarjima qilinadigan matn namunasi)

اللغة العربية

اللغة العربية لغة قديمة جدا تعود بأصلها إلى أسرة اللغات السامية وهي أهمها وأشهرها . تعود أول آثارها المدونة إلى العصر الجاهلي وفيه كانت العربية في أوج اكتمالها ونضجها ومقدرتها التعبيرية . وقد سيطرت لهجة قريش على غيرها من اللهجات العربية بفضل الهيبة الدينية والاجتماعية والمركز الاقتصادي الذي عاشت قريش بين غيرها من قبائل العرب . وبها نزل القرآن الكريم فزاد من قوتها ورسوخها . ونشأت في ظلال القرآن الكريم علوم دينية متعددة ، منها : التفسير ، الحديث ، والفقه ، وعلوم أدبية وعلوم لغوية مثل النحو ، والصرف ، ومتن اللغة . وترعرع الفقه الإسلامي وكان له مذاهب متعددة ، كما كان للنحو مدارس لكل منها بحوثها وأراؤها . منها المذهب البصري ، والمذهب الكوفي ، وألفت في ذلك كله كتب كثيرة عددها ، متنوعة طرائقها ، وزخر بها التراث العربي . والعربية في عصرنا الحاضر واحدة من اللغات الست في منظمة الأمم المتحدة ، وبها كتب كثير من الآثار الأدبية والعلمية الكبرى . وقد برهنت في صيغتها الحاضرة على مرونتها وقدرتها وعلى استيعاب المصطلحات الجديدة من اللغات الأجنبية ، وهي تكتب بالأبجدية العربية .

(الدكتور عماد حاتم " اللغة العربية " ، طرابلس ، ١٩٩٢ م .)

IV. ONA TILIDAN SHARQ TILIGA TARJIMA (800-1000 b.b.)

(O'zbek tilidan sharq tiliga tarjima qilinadigan matn namunasi)

Sharq allomalari va ularning ilm-fanga qo'shgan hissasi

Sharq o'zining buyuk allomalari bilan mashhur bo'lib, ular ilm-fan, adabiyot, tibbiyot, matematika va falsafa sohalarida beqiyos yutuqlarga erishgan. Ushbu olimlarning asarlari nafaqat Sharq, balki butun dunyo ilm-faniga katta ta'sir ko'rsatgan. Masalan, Abu Rayhon Beruniy astronomiya, matematika va geodeziya sohalarida ilmiy tadqiqotlar olib borgan. U Yerning dumaloq shaklda ekanligini va uning Quyosh atrofida harakatlanishini isbotlagan. Ibn Sino esa tibbiyot ilmining asoschilaridan biri bo'lib, uning "Tib qonunlari" asari asrlar davomida Yevropa tibbiyotida darslik sifatida foydalanilgan. Shuningdek, Al-Xorazmiy algebra fanining asoschisi bo'lib, uning ishlanmalari bugungi kunda ham amaliyotda qo'llanilmoqda. Yusuf Xos Hojib esa "Qutadg'u bilig" asarida davlat boshqaruvi, axloq va adolat haqida qimmatli fikrlarni bayon etgan. Sharq allomalari yaratgan ilmiy meros hanuzgacha insoniyat taraqqiyotiga xizmat qilmoqda. Ularning asarlarini o'rganish va rivojlantirish har birimizning burchimizdir. Ilm-fanga bo'lgan qiziqish va izlanish ruhini saqlab qolish esa kelajak avlodlarning vazifasidir.

Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovlarining mutaxassislik fanlaridan yozma ishlar topshiriqlari bo'yicha talabalar bilimini baholash mezonlari

Yakuniy davlat attestatsiyasi sinovlarini baholash uchun maksimal baho - 100 ball etib belgilanadi.

Mutaxassislik fanlari bo'yicha yakuniy davlat attestatsiyasi sinovi biletlarining har birida 4 tadan savol bo'lib, ular quyidagi mezonlar asosida baholanadi:

1. Birinchi va ikkinchi savollar mutaxassislik fanlariga tegishli bo'ladi. Ularning har biriga yozilgan javoblarni baholash **25 ball** doirasida amalga oshiriladi.

Savol bo'yicha javoblarni baholash quyidagi jihatlarni hisobga olgan holda amalga oshiriladi:

- nazariy va amaliy bog'liqlikda yoritilgan;
- mazmunni yoritishda mustaqil ilmiy mushohada yuritish iqtidori mavjudligi;
- nom va ilmiy atamalarni bilish darajasi;

- keltirilgan faktlarning hozirgi davrdagi jarayonlar, o'zgarishlar bilan o'zaro aloqadorlikda ochib berilganligi, chuqur ilmiy tahlil etilgan hamda xronologik jihatdan to'g'ri yoritilganligi;
- muammoni tizimli mustaqil tahlil qilganligi, o'z fikrini erkin va mustaqil ifoda eta olganligi.

BAHOLASH MEZONLARI:

1. Fikr aniq va izchil ifodalangan, barcha savollar mutlaqo to'liq yoritilgan va bunda tegishli ilmiy adabiyotlarga tayanilgan va har tomonlama chuqur asoslangan javoblarga **22.5-25 ballgacha** - *a'lo* baho qo'yiladi.

2. Savolga nisbatan to'liq javob berilgan, fikr izchil ifodalangan, lekin bunda tegishli ilmiy va uslubiy adabiyotlarga kamroq e'tibor berilgan bo'lsa, **17.5-22.4 ballgacha** - *yaxshi* baho qo'yiladi.

3. Savolga qisman javob bera olgan va ma'lum darajada ilmiy, o'quv-uslubiy adabiyotlaridan foydalangan bo'lsa, **15-17.4 ballgacha** - *qoniqarli* baho qo'yiladi.

4. Fikr aniq ifoda etilmagan, savolga qisman bo'lsada to'g'ri javob berilmagan, tegishli ilmiy, o'quv-uslubiy adabiyotlardan mutlaqo foydalanilmagan javoblar uchun **0-14.9 ballgacha** - *qoniqarsiz* baho qo'yiladi.

1. Uchinchi savol bo'yicha mutaxassislikka oid (ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, badiiy) mavzulardagi va 800-1000 belgi atrofidagi hajmga ega sharq tilidagi matnni ona tiliga tarjima qilinadi.

2. To'rtinchi savol bo'yicha mutaxassislikka oid (ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy, badiiy) mavzulardagi va 800 - 1000 belgi atrofidagi hajmga ega ona tilidagi matnni sharq tiliga tarjima qilinadi.

Yozma tarjimani baholashda **25 ballik mezon** qo'llanadi. Matn tarjimasi quyidagi mezon asosida baholanadi:

a) matnni to'liq 100% tarjima qilsa	25 ball
b) 90 % tarjima qilsa	22.5 ball
v) 80% tarjima qilsa	20 ball
g) 70% tarjima qilsa	17.5 ball
d) 60% tarjima qilsa	15 ball
e) 50% tarjima qilsa	12.5 ball
j) 50% dan kam tarjima qilsa	0 ball

Tarjima hajmidan kelib chiqib, baholashda oraliq ballar korsatkichlari ham qollanishi mumkin.

Yozma ish natijalari bo'yicha sinov yakunida yig'ilgan ballar jamlanadi va quyidagicha baholanadi:

1. 90 - 100 ballgacha – "a'lo";
2. 70 - 89 ballgacha – "yaxshi";
3. 60 – 69 ballgacha – "qoniqarli";
4. 0 – 59 ballgacha – "qoniqarsiz"

100 ballik va 5 ballik baholash tizimlarining o'zaro mosligi jadvali

5 baholik shkala	100 ballik shkala	5 baholik shkala	100 ballik shkala	5 baholik shkala	100 ballik shkala
5,00 — 4,96	100	4,30 — 4,26	86	3,60 — 3,56	72
4,95 — 4,91	99	4,25 — 4,21	85	3,55 — 3,51	71
4,90 — 4,86	98	4,20 — 4,16	84	3,50 — 3,46	70
4,85 — 4,81	97	4,15 — 4,11	83	3,45 — 3,41	69
4,80 — 4,76	96	4,10 — 4,06	82	3,40 — 3,36	68
4,75 — 4,71	95	4,05 — 4,01	81	3,35 — 3,31	67
4,70 — 4,66	94	4,00 — 3,96	80	3,30 — 3,26	66
4,65 — 4,61	93	3,95 — 3,91	79	3,25 — 3,21	65
4,60 — 4,56	92	3,90 — 3,86	78	3,20 — 3,16	64
4,55 — 4,51	91	3,85 — 3,81	77	3,15 — 3,11	63
4,50 — 4,46	90	3,80 — 3,76	76	3,10 — 3,06	62
4,45 — 4,41	89	3,75 — 3,71	75	3,05 — 3,01	61
4,40 — 4,36	88	3,70 — 3,66	74	3,00	60
4,35 — 4,31	87	3,65 — 3,61	73	3,0 dan kam	60 dan kam

ESLATMA: Yakuniy davlat attestatsiyasi jarayonida qo'yilgan bahodan norozi bo'lgan bitiruvchilar yakuniy davlat attestatsiyasi baholari e'lon qilingan kundan e'tiboran uch kun muddat ichida apellyatsiya komissiyasiga murojaat qilish huquqiga egadirlar. Talaba tomonidan berilgan appelyatsiya Appelyatsiya komissiyasi tomonidan 1 kun ichida ko'rib chiqila hamda DAK raisi bilan kelishilgan holda xulosa qilinadi.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Asosiy adabiyotlar

1. Adizova I. O'zbek mumtoz adbiyoti tarixi (XVI-XIX asr I yarmi). O'quv qo'llanma - Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbek Milliy Universiteti, T., 2006.
2. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. Toshkent. 1987-2003.
3. Vohidov R., Eshonqulov H. O'zbek mumtoz adabiyoti tarixi. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2006;
4. Ibrohimov N.I., Yusupov M. Arab tili grammatikasi. – T., 1997.1-jild.
5. Ibrohimov N.I., Yusupov M. Arab tili grammatikasi. – T., 2004. 2-jild.
6. Sodiqov Q. Qadimgi yozma yodgorliklar. Ilmiy nashr. Toshkent, 2000.
7. Sodiqov Q. Muhokamatu-l-lug'atayn. Qosimjon Sodiqov tahlili, tabdili va talqini ostida. Toshkent, Akademnashr. 2017.
8. Sirojiddinov Sh., Yusupova D., Davlatov O. Navoiyshunoslik. Toshkent. Tamaddun. 2018.
9. Qayumov A., Ishoqov M., Otaxo'jayev A., Sodiqov Q. Qadimgi yozma yodgorliklar. Ilmiy nashr. Toshkent, 2000.
10. Qosimov B. O'zbek adabiyoti va adabiy aloqalari tarixi. O'quv qo'llanma. –T., 2008.
11. Yusupova D. O'zbek mumtoz adabiyoti. (Alisher Navoiy davri). Qo'llanma. Toshkent, Akademnashr. 2013.

2.Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh. Milliy tiklanishdan - milliy yuksalish sari. – T.: “O'zbekiston”, 2020. - 456 b.
2. Mirziyoyev Sh. Xalqimizning roziligi bizning faoliyatimizga berilgan eng oliy bahodir. – T.: “O'zbekiston”, 2020. - 508 b.
3. Мирзиёев Ш. От национального возрождения - к национальному прогрессу. – Т. : “Узбекистон”, 2020. - 392 с.
4. Мирзиёев Ш. Уверенно продолжим путь национального развития на новом этапе. – Т.: “Ўзбекистон”, 2020. - 368 с.
5. Mirziyoyev Sh. Yangi Uzbekiston demokratik o'zgarishlar, keng imkoniyatlar va amaliy ishlar mamlakatiga aylanmoqda. – T. : “O'qituvchi”, 2021. - 184 b.
6. Mirziyoyev Sh. Yangi O'zbekiston strategiyasi.– T.: “O'zbekiston”, 2021. - 464 b.
7. Sodiqov Q. Ko'k turk bitiglari: matn va uning tarixiy talqini. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2004.
8. Sodiqov Q. Qadimgi turk falsafasi. O'quv qo'llanma. Toshkent, 2008.
9. Тухлиев Б. Вопросы поэтики “Кутадгу билиг” Юсуфа Хас Хаджиба. Илмий нашр. Ташкент, 2004.
10. Аманжолов А.С. История и теория древнетюркского письма. Илмий нашр. Алматы, 2003.

11. Стеблева И.В. Тюркская поэтика. Этапы развития VIII-XX вв. Илмий нашр. Москва, 2012.
12. To'xliyev B., To'xliyev D. Navoiyshunoslik. –T.: Bayoz. 2017.
13. To'xliyev B. Ashurova G. Ta'lim bosqichlarida Navoiy ijodini o'rganish. – T.: Bayoz. 2017.
14. Abduqodirov A. Amir Alisher Navoiy. –T.: Bayoz. 2020.
15. Ibrohimov N., Xasanov V., Musayev O., Ibrohimov V. O'zbekcha-arabcha lug'at. – T., 2000.
16. Ковалев А.А., Шарбатов Г.Ш. Учебник арабского языка. – М., 1998.
17. Кузьмин С.А. Учебник арабского языка. –М., 2003.

3. Internet saytlari:

1. www.turfanforschung.com
2. www.ziyonet.uz;
3. www.bilim.uz.
4. www.tonyukuk.com